

УДК 821.111 : 7.034.7 (092)

МАРИНА ЗУЄНКО

(Полтава)

**МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ Й МОТИВИ У ВІРШІ
«ПАМ'ЯТІ ШЕКСПІРА. 1630 р.»
ДЖОНА МІЛЬТОНА**

Ключові слова: міфологічний образ, мотив, епіграма, бароко, алюзія.

Другий фоліо творів Вільяма Шекспіра, надрукований 1632 року, розпочинається віршем про великого драматурга, спеціально написаним для цього видання двадцятидворічним Джоном Мільтоном. Це була одна з перших публікацій юного англійського письменника, який на той час навчався в магістратурі Кембриджського університету і в 1632 році отримав ступінь магістра мистецтв. Саме в Кембриджі Джон Мільтон почав писати вірші, спершу латинською мовою. До образу великого англійського драматурга він ще не раз звернеться на початку свого творчого шляху, зокрема й у вірші «L'Allegro» (1632 – 1634). Назва вірша «L'Allegro» в перекладі з італійської означає «життєрадісний чоловік». Мільтон задля увиразнення образу Вільяма Шекспіра добирає епітети, зокрема «sweetest» (укр. дослівно «найсолодший»). В англійській мові це слово використовується, коли звертаються до наймилішої серцю, найріднішої людини. Разом із тим Мільтон увиразнює образ Шекспіра, як дитя Фантазії («Fancy's child»). «Fancy» українською мовою можна перекласти як уява і як бажання. Водночас це слово означає і різновид музики без слів, коли музикант не виконує конкретний музичний твір, а грає на свій смак і заради втіхи [11, с. 167]. Пізніше образ богині

Фантазії, улюбленої доньки Зевса як уособлення радості й жвавості виникне у вірші Й.В. Гете «Моя богиня». У Мільтона «дитя Фантазії», тобто дитя Євфросини, богині радості, гарного настрою, однієї із трьох харит, грацій, наділене здатністю співати мовою природи, перебуває в гармонії із собою й навколишнім світом. Вільний спів і радість є природною органічною потребою людського ества. Шекспір у вірші порівнюється з музикантом-віртуозом, який уміло пише музику про живе і мертво, радісне і трагічне, про все, що є в житті вартісного й надає йому особливого змісту. Його музика – природна, нештучна і тому ж така ж вічна і актуальна, як звуки дикої природи («wood-notes wild»).

Дослідник англійської літератури А.М. Горбунов у енциклопедії «Шекспір» зазначає: «Незважаючи на зовнішню несхожість, Джон Мільтон, який завершував розвиток англійської літератури XVII століття, був несподівано близьким Шекспіру, який розпочинав це століття» [7, с. 256]. Джон Мільтон народився, коли Вільям Шекспір був у zenіті слави. П'єси, написані Вільямом Шекспіром, повсякчас із успіхом ставились на сцені лондонського театру й отримували схвальні відгуки глядачів. Знайомлячись із творами Вільяма Шекспіра, Джон Мільтон замислювався над призначенням поета, його роллю в суспільстві, митця турбувало питання пам'яті про письменника, його визнання, слава. Дослідник англійської літератури О. Анікст стверджував, що вірш, присвячений пам'яті великого драматурга, написаний Дж. Мільтоном на початку його творчої діяльності, є свідченням духовного зв'язку зі своїм попередником. До питання слави і пам'яті про письменника у віках звертався Олександр Пушкін, який добре знав творчу спадщину Джона Мільтона і виписав до свого щоденника такий вислів англійського письменника: «Мільтон говорив: «С мене доволно и малого числа читателей, лишь бы они достойны были понимать меня» [6, с. 178].

У вірші «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» митцем актуалізуються важливі філософські проблеми, пов'язані з роллю мистецтва і місця митця в суспільстві, які успішно розкриваються через мотивну організацію твору, представлену дихотомічно, в опозиційних парах, властивих структурі міфу: час – вічність, смерть – безсмертя, слава – безчестя, монументальність – ницість.

Метою нашого дослідження є аналіз міфологічних мотивів і образів у вірші «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» Джона Мільтона.

Епіграма «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» (англ. «On Shakespeare. 1630») Джона Мільтона складається з одинадцяти рядків. У «Словнику літературних термінів і теорії літератури» Дж. Куддона пропонується визначення епіграми як короткого, влучного висловлювання в поезії чи прозі, яке може мати привітальний, сатиричний або афористичний характер [9, с. 242]. Епіграма Дж. Мільтона написана героїчними куплетами. Героїчні куплети – це традиційна форма англійської поезії, яка використовується в епічній чи наративній поезії; два рядки п'ятистопного ямба, які римуються один з одним. У літературознавстві героїчний куплет ідентифікується з англійським бароко.

У книзі «Архаїчні й класичні грецькі епіграми» Мануеля Баумбаха, Андрея Патровіца, Івани Патровіц [8] досліджується природа епіграми. На думку літературознавців, письменник «запрошує» читача епіграми зрозуміти її значення,

заглибившись у контекст твору. Дослідниками запропоновано пізнати суть епіграми, актуалізуючи чотири контексти. По-перше, історичний контекст, тобто читач має зрозуміти, яку історичну добу зображено у творі. Епіграма за жанровою природою є художньою «сторінкою пам'яті», у якій міститься інформація, нагадування для нинішніх і наступних поколінь. По-друге, пересічний читач може не знати історичного контексту твору, тому епіграма має бути самодостатнім текстом, зрозумілим і поза контекстом, та здійснювати естетичний вплив на читача. Епіграма завжди містить приховане напуття для читача, нагадування про те, що слід запам'ятати, щоб збагатитися інтелектуально й духовно. Разом із тим за жанровою природою епіграма – інтертекстуальна. Як правило, читання епіграми порівнюється вченими з відвідуванням гарного музею стародавніх пам'яток. Четвертий контекст епіграми пов'язаний із читачем безпосередньо, його сприйняттям і розумінням твору. Автор епіграми, як правило, «запрошує» читача до роботи зі своєю уявою та пам'яттю. Адже епіграма є коротким, стислим твердженням про щось і не надає розлогої інформації про об'єкт зображення. Пересічний читач, наприклад, знайомлячись із епіграмою «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» Дж. Мільтона, не дізнається про факти з життя письменника, про його художні твори, про це він може довідатися самотужки.

У вірші «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» Дж. Мільтон розкриває значення творчості Шекспіра для себе і нащадків. Спершу ця епіграма стала відомою в лондонському колі як анонімний твір, у якому автор запрошував читача відкрити для себе свого Шекспіра, і вже згодом була включена до другого фоліо творів В. Шекспіра за авторством Джона Мільтона, одного з відомих англійських поетів того часу. З першого рядка митець пише про свого Шекспіра – «*my Shakespeare*» (укр. «мого Шекспіра»), як його розумів і сприймав, і ким він був, перш за все, для нього особисто: «*What needs my Shakespeare for his honoured bones / The labour of an age in piled stones? / Or that his hallowed relics should be hid / Under a star-upointing pyramid?*» [10, с. 30] («Пощо тобі, Шекспіре, те каміння, / Яке так тяжко цілі покоління / Збирають і громадають вище гір / На піраміду, що сягає зір» (пер. М. Пилинського) [4]; «Чи потребує мій Шекспір, щоб люди / Йому величні зводили споруди – / І прах його священний зберігавсь / Під обеліском, що до зір піднявсь?» (пер. В. Мисика) [5]).

Автор монографії «Класична міфологія в англійських поемах Джона Мільтона» Чарльз Гросвенер Осгуд зазначає, що Джон Мільтон був релігійною людиною і з усіх людських чеснот поцінував правду, моральну правоту, основа якої криється в міфології [12, с. 9]. Адже в античних міфах утілено моральні, релігійні, мистецькі ідеали давніх греків, римлян, а, як відомо, мораль, релігія, мистецтво були основними засадами життя в давні часи.

Так, актуалізуючи бароковий мотив неминучості смерті (вихідний до античного образу смерті *Tanatos*), митець у перших чотирьох рядках вірша закладає художню просторову вертикаль твору – «вище гір», і вирізняє сакральну вершину – «піраміда, що сягає зір» («*a star-upointing pyramid*»), саме у цих просторових координатах може, на думку, митця покоїтися прах великого англійського драматурга. У просторовій організації художнього твору стираються межі між

земним і небесним, профанним і сакральним просторами і міфологічною віссю, центром стає «священний прах» (англ. «hallowed relics»). Джон Мільтон наголошує на тому, що велич людини і її слава не позбавляє її смерті, проте дарує їй безсмертя в людській пам'яті, про яку письменник дбає сам, написавши славетні твори, у яких майстерно розкриває загальнолюдські цінності.

Трьома питаннями розпочинається вірш пам'яті про Шекспіра: 1) що я (Джон Мільтон) можу зробити для увіковічення пам'яті поета; 2) що народ може зробити для збереження його пам'яті; 3) чи потрібно великій людині турбуватись про те, щоб її пам'ятали.

Джон Мільтон посилює вагу своєї точки зору в епіграмі завдяки міфології. Звернення до античних міфів у творчості Джона Мільтона, як правило, має декілька форм виявлення. Так, Дж. Мільтон водночас уводить у текст твору декілька алюзій, у такий спосіб створює ефект багатства як самого художнього твору, так і об'єкта зображення. Також залучаючи міф або античні концепти в текст власних творів, Дж. Мільтон актуалізує ідею божественності, впорядкованості стану речей у космографії твору.

Так, у вірші митець звертається до Шекспіра як до «сина пам'яті» і «великого нащадка слави». Словосполучення «син пам'яті» (англ. «son of memory») є грою слів, алюзією. В античній міфології богинею пам'яті є Мнемосина, яка народила від олімпійського бога Зевса муз, богинь-покровительок мистецтв. У вірші Мільтон указує на божественне походження Шекспіра, прирівнює його до бога, до якого сам звертається за натхненням і порадою на початку вірша і початку творчої діяльності, як то зазвичай робили античні поети в зачинах до своїх творів:

*Dear son of memory, great heir of fame,
What need'st thou such weak witness of thy name?* [10, с. 30].

Відповіді на поставлені питання є досить лаконічними, несподіваними. Мотив пам'яті отримує нове звучання в образі «a livelong monument» (дослівно укр. «вічний пам'ятник»), який Шекспір створював собі сам на безцінних сторінках своїх книг («the leaves of thy unvalued book»).

*Де сяє слави вічної проміння,
Навіщо свідок цей німий, каміння?
В палкім захопленні сердець людських
Ти кращий пам'ятник воздвиг.
Бо мова в тебе – на великий сором
Мистецтву млявому таким узором
Легким снується, що в серця синів
Ввійшов назавжди твій дельфічний спів* (пер. В. Мисика) [5].

Образ пам'ятника є алюзією на твір Горация «Exegi a monumentum aere perennius»:

*Звів пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка,
Вищий од пірамід царських, простоїть він* (пер. М. Зерова) [3].

Шекспірівські рядки митець називає «Delphic lines» («дельфійський спів» (пер. В. Мисика)), утверджуючи їхнє божественне походження. В античній міфології Аполлон, грецький бог сонця і покровитель поезії, мав свого оракула в Дельфі. Згідно з міфом, біля Дельф Аполлон убив дракона-чудовиська Піфона, на честь цієї перемоги був побудований Дельфійський храм. Жриця храму Піфія могла передбачати майбутнє (передбачення або оракули). Таким чином, Мільтон підкреслював, що кожен рядок творів Шекспіра був віщим, проникливим, ставав одкровенням для тих, хто читав його твори. Універсальні істини, прописані у творах англійського драматурга, забезпечили йому вічність у серцях читачів. Кожен, хто потрапляв у полон цих рядків, перетворювався на мармур («marble»), і таку «мармурову усипальницю» з читацьких сердець бажали б собі всі королі світу.

*Ти нам уяву на льоту спиняєш
І нас у мармур раптом обертаєш –
І, в саркофазі мармуровім, там
Лежиш собі – на заздрість королям* (пер. В. Мисика) [5].

Міфологема «людина – камінь» має широке коло трансформацій в індоєвропейській літературі. В античній міфології є міф про перетворення людей на каміння в циклі про Медузу Горгону. Проте в контексті цього вірша важливо згадати про камінь як символ Афродіти, яка вважалася і богинею погребіння. На таке тлумачення міфологеми «людина – каміння» вказує і лексема «sepulchered» (укр. «похований»).

Таким чином, в епіграмі «Пам'яті Шекспіра. 1630 р.» Дж. Мільтона розкрито образ великого англійського драматурга і всесвітню велич його творчості у віках завдяки зверненню автора вірша до міфології. Форми виявлення міфу в тексті – як правило, алюзії, звертаючись до яких, автор у міфологічному ключі розкриває мотиви смерті й безсмертя, часу і вічності, пам'яті і творчості. Міфопоетична картина світу художнього твору має всесвітній масштаб: вона сягає зір і глибин царських усипальниць та пірамід. Образ Шекспіра розкривається автором і в біблійних традиціях. Великий англійський письменник прирівнюється митцем до святого. Після смерті його тлінне тіло лишає по собі священний прах, а душа оселяється у вічності. Митець звертається до античних образів (Аполлона, музи, Мнемосини, Афродіти) для увиразнення художнього таланту Шекспіра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникст А. А. Творчество Шекспира / А. А. Аникст. – М. : Худож. литература, 1963. – 616 с.
2. Гораций Ф. К. До Мельпомени [Електронний ресурс] / Флакк Квінт Гораций ; пер. М. Зерова // Захід і Схід: Переклади. – К. : Дніпро, 1990. – Режим доступу до кн. : <http://>

// www.ukrplib.com

3. Зеров М. Твори : у 2 т. / Микола Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – . – Т. 1. Поезії. Переклади. – 1990. – 842 с.
4. Мільтон Дж. Пам'яті Шекспіра. 1630 р. / Джон Мільтон ; пер. з англ. М. Пилипинського // Всесвіт. – 1976. – № 3. – С. 138.
5. Мільтон Дж. Шекспір [Електронний ресурс] / Джон Мільтон ; пер. з англ. В. Мисика. – Режим доступу до кн. : <http://www.ukrplib.com>
6. Пушкин А. С. Полное собрание сочинений : в 17 т. / А. С. Пушкин. – М. : Воскресенье, 1994 – . – Т. 12. Критика. Автобиография. – 1996. – 576 с.
7. Шекспир : энциклопедия / [сост. В. Д. Николаев]. – М. : Алгоритм, 2007. – 448 с.
8. Vaumbach M. Archaic and Classical Greek Epigram / Manual Vaumbach, Andrey Petrovic, Avana Petrovic. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 454 p.
9. Cuddon J. A. Dictionary of Literary Terms and Literary Theory / J. A. Cuddon. – Chichester: John Wiley and Sons Ltd., 2013. – 808 p.
10. Milton J. The Complete English Poems / John Milton ; ed. by G. Campbell. – London : David Campbell Publishers Ltd., 1992. – 620 p.
11. Minear E. Reverberating Song in Shakespeare and Milton : Language, Memory, and Musical Interpretation / Erin Minear. – Farnham : Ashgate Publishing Ltd., 2013. – 296 p.
12. Osgood Ch. G. The Classical Mythology of Milton's English Poems [Електронний ресурс] / Charles Grosvenor Osgood. – New York : Henry Holt and Company, 1900. – 113 p. – Режим доступу до кн. : <https://archive.org/details/classicalmythol02osgogoog>

МАРИНА ЗУЕНКО

МИФОЛОГИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ И МОТИВЫ В СТИХОТВОРЕНИИ «ПАМЯТИ ШЕКСПИРА. 1630 г.» ДЖОНА МИЛЬТОНА

В статье рассматривается барочная картина мира, созданная Джоном Мильтоном вокруг личности английского драматурга Вильяма Шекспира. Анализируются ключевые мотивы произведения (смерти, памяти, славы, бессмертия, творчества) и их реализация при помощи мифологических образов.

Ключевые слова: мифологический образ, мотив, эпиграмма, барокко, аллюзия.

MARYNA ZUYENKO

MYTHOLOGICAL IMAGES AND MOTIVES IN JOHN MILTON'S «ON SHAKESPEARE. 1630»

The article deals with the baroque picture of the world created around the personality of English playwright William Shakespeare. Key motives are analyzed such as death, memory, glory, immortality, creativity and its implementation in mythological images.

Key words: mythological image, motif, epigram, baroque, allusion.

Одержано 20.06.2014 р.